

Divorțul, efect și cauză de tulburări psihice*

În Statele Unite un copil din doi are părinți divorțați și un individ născut în 1980 va cunoaște, în 45% din cazuri, divorțul părinților săi, în 35% din cazuri o recăsătorire a unuia din cei doi părinți și în 20% din cazuri un al doilea divorț (statisticile nu au depășit această a treia posibilitate) și toate acestea înainte de 18 ani. Aceste cifre au în ele ceva tulburător.

În tot Occidentul și nu numai acolo, familia s-a retras treptat, de la formula lărgită (bunici, unchi, mătuși, părinți, copii, nepoți locuind laolaltă) la cea nucleară (părinți și copii) și de cîtva timp la familia monoparentală care devine din ce în ce mai răspîndită. Ce se întîmplă cu copiii în acest caz? Ce efecte au aceste situații asupra dezvoltării copiilor?

„Neliniștea noastră în fața multiplicării divorțurilor și a familiilor monoparentale este ea fondată pe o reală înțelegere a nevoilor copilului, ai cărui apărători vrem să fim, sau pe limitele de gîndire ale culturii noastre?” se întreabă prof. dr. Colette Chiland, președinta ultimului Congres internațional de psihiatrie a copilului și adolescentului, desfășurat la Paris.

* Publicat inițial în *Viața medicală* în 1990. Autorul a trăit el însuși drama unui divorț pe care nu l-a dorit și pentru prevenția căruia nu a știut cum să acționeze. Motivată în acest fel, a început să studieze intens problema cuplului (textul de față fiind una din sintezele inițiale) pînă cînd, adunîndu-se un material enorm, a fost posibilă înscrierea la doctorat cu tema „Cuplul normal și patologic – introducere în psihiatria familiei”, teză susținută în 1997.

În Franța se estimează la cca. 1.700.000 numărul de copii între 1 și 17 ani „tăiați în două” de părinții lor care încearcă prin divorț să-și refacă integritatea unui ego narcisic.*

Cauzele acestui fenomen care progresează constant, precum și repercusiunile sale asupra copiilor, mai ales cele pe termen lung sînt încă puțin cunoscute. Există însă o preocupare intensă în acest sens în toate țările civilizate și o serie de studii își arată deja roadele. Numeroase echipe de specialiști psihiatri, psihologi, antropologi, sociologi au studiat consecințele divorțului asupra copilului în funcție de sexul și de vîrsta sa în momentul în care a survenit separarea.

Un studiu efectuat de Centrul „Pro familia” de la Corte Madera din California, realizat pe o perioadă de zece ani pornind din 1971, arată că *toți copiii erau extrem de nefericiți în momentul divorțului și toți resimțeau dureros absența tatălui lor.*

Studiul, care se pare că este cel mai lung și mai amplu din emisfera occidentală în momentul de față, se referă la 121 de copii între 3 și 18 ani în momentul divorțului, proveniți din 60 de familii de clasă mijlocie, cea mai mare parte de rasă albă (pentru a elimina interferențele legate de rasism sau sărăcie). Cu acești copii, autorii studiului au purtat discuții atît în momentul separării, cît și un an, cinci ani și zece ani după aceea.

„Divorțul părinților este cel mai greu de suportat mai ales pentru copiii de 6–8 ani. Copilul este *în doliu*, suferă teribil de lipsa tatălui, oricare ar fi calitățile și defectele acestuia”, subliniază autorii. La adolescență nevoia și interesul lor pentru el se exacerbează și copilul face tot posibilul pentru a-și regăsi tatăl și a relua legătura cu el. Acest fapt îi surprinde de altfel pe mulți din părinții în cauză, care nu înțeleg întotdeauna cum trebuie acest reviriment, această bruscă înflăcărare a unei iubiri permanent existente pînă atunci. Adolescentul, fie că este băiat, fie că este fată, devine atunci extrem de vulnerabil față de această nevoie paternă.

* Narcisism – în sens larg, de iubire de sine exagerată.

Trăind pînă în acel moment împreună cu mama sa, într-o relație mai mult sau mai puțin strînsă, copilul simte deodată nevoia s-o părăsească și chiar s-o rejeteze, pentru a-și regăsi tatăl. Suportînd pînă atunci anexitatea, depresia mai mult s-au mai puțin profundă, apărările față de sentimentele de culpă ale mamei sale, copilul, ajutat de erupția biologică a pubertății, simte brusc nevoia să se elibereze de această existență tensionată și sumbră și să se îndrepte spre celălalt pol al afectivității sale, spre tată.

25% din ei chiar vin să locuiască cu el în această perioadă. Dacă tatăl lor, uitînd că „atunci cînd ceva nu este în regulă înapoi, nu e bine să o iei prea repede înainte” și-a „refăcut” viața și nu vibrează la chemarea copilului, acesta își construiește despre el o mitică prin care îl scuză, și care corespunde afecțiunii și aspirațiilor sale în căutare de suport.

Și fetele ating un maxim de angoasă tot în adolescență. Ele pot primi evenimentele biologice intime, cu teamă și repulsie, pot chiar să-și refuze sexul, considerîndu-l o adevărată nenorocire și să adopte conduite mai mult sau mai puțin deviate. Indiferent de particularitățile fiecăruia, asistînd ani de zile, fără să poată discerne adevărul, la rechizitoriul pe care mama îl face tatălui, plin de acuzații puternic exagerate dacă nu complet absurde, încărcate oricum cu afecte negative direct proporționale cu narcisismul mamei și cu teama ei de a nu fi considerată vinovată, toate deci, avînd imprimate în inconștient, prin fenomenul de *imprinting* descoperit de Konrad Lorenz, aceste trăiri decisive, în relațiile lor afective ulterioare au o teamă deosebită pe care nu și-o pot explica, de a nu fi trădate și părăsite de partener.

Și băieții și fetele au comună în final o foarte puțină încredere în sexul opus.

Atunci cînd nu adoptă comportamente deviate patente, dintre care nevroza lui Don Juan (imposibilitatea de a se menține lîngă același partener fără a deveni impotent sau frigidă) nu este cea mai puțin răspîndită, copiii din părinți divorțați rămîn cu tulburări serioase de dinamică

sexuală, cu grade diferite de impotență sau frigiditate și chiar cu tulburări de identificare sexuală care pot merge pînă la transsexualism (sentiment de apartenență la celălalt sex și refuz total al sexului propriu, fără anomalii anatomice sau endocrine).

Neavînd la îndemîină personalități armonioase pe care să le poată accepta și imita ci numai două „persoane maturizate cu defect”, care se ponegrec reciproc și nu se pot înțelege, copiii din familii conflictuale care se destramă prin divorț, își formează modele de partener imaginar, mai mult sau mai puțin îndepărtate de realitate și pe care le vor căuta toată viața fără să le găsească.

De altfel întreaga lor concepție despre lume este mai mult sau mai puțin alături de realitate, marcată de imaginarul în care se refugiază în căutarea unei afecțiuni pe care nu o pot avea în deplinătatea ei de la niște părinți care se iubesc prea mult pe ei înșiși, pentru a mai avea rezerve afective și pentru copiii lor.

Iubirea pe care copiii o îndreaptă în zadar spre părinții lor și care nu-și găsește reciprocitatea corespunzătoare, se repliază în consecință pe sine, în același timp cu concepția despre viață care se îndepărtează de realitate, ei devenind la rîndul lor niște personalități narcisice, cu disponibilități mici ideo-afective pentru celălalt, marcați de dizarmonie, plini de ei și de ideile lor, incapabili, ca și părinții lor, să-și găsească un partener cu care să se poată armoniza.

Este un mod de a transmite nu cromozomial ci educațional, nefericirea tragică a handicapului psihic.

În viața de adult, dacă vor ajunge să se căsătorească și nu vor rămîne în căutarea permanentă a unei fericiri care se îndepărtează cu fiecare nou partener și cu fiecare nouă „tehnică” abordată, nu vor dori copii, realizînd prin aceasta ceea ce au auzit și a dăinuit în inconștientul lor, la părinții care se certau înainte de a divorța: „dacă n-ar fi copilul ăsta...”.

La cinci ani după divorțul părinților, copiii speră încă în împăcarea lor. După 10 ani nu mai crede niciunul în această posibilitate cu toate că toți rămîn, după cum reiese

din studiul amintit, extrem de preocupați de această rup-tură care continuă să îi obsedeze. Deși nu erau încă grav bolnavi, în cei zece ani cît au fost urmăriți de specialiști, anxietatea acestor copii era mai accentuată decît aceea a adolescenților care trăiau împreună cu ambii părinți. De altfel, 40 la sută din copiii luați în studiu doreau să urmeze o psihoterapie pentru a-și rezolva cel mai adesea o depre-sie moderată. Un procentaj care constituie un semnal de alarmă.

Să fie vreo legătură oare între cele de mai sus și faptul că la tinerele generații, după cum reiese dintr-un studiu recent al OMS, alcoolismul, consumul de stupefiante și alte substanțe care dau dependență, au crescut imens în ultimele decenii? Numărul copiilor și adolescenților care beau (fără a fi alcoolici în sens psihiatric) a crescut, în Statele Unite de exemplu, între 1940 și 1975, de la 40% la 90%. A crescut deasemeni și numărul de beții anuale, scăzînd în același timp vîrsta primei beții de la 18 la 13 ani.

S-a vorbit foarte mult și se vorbește și în prezent, au curs valuri de cerneală, pe tema consumului excesiv de alcool și a repercursiunilor sale asupra sănătății, dar s-a căutat mai puțin la rădăcinile fenomenului. De ce se bea atît? De ce, în ciuda atîtor voci ale rațiunii care se ridică împotriva, atît de mulți oameni și mai ales tineri își rui-nează sănătatea consumînd excesiv alcool sau droguri?

De ce? Poate pentru că acest fenomen își are cauzele nu în rațiunea individului, ci în subteranele inconștiente ale personalității sale mai mult sau mai puțin subminate, în zonele pulsional - afective ale structurii sale psihice tulbu-rate de mediul în care a crescut. Și beția este un act nar-cisic, de eliberare de sub tirania inhibițiilor, a pulsionilor elementare, a instinctelor reprimite și reprobate rațional.

Iată cum este descrisă personalitatea toxicomanului care a urmat un tratament de dezintoxicare (beția albă, cu stupefiante, fiind datorată aceluiași cauze psihice, de o inten-sitate mai mare însă, ca și beția cu alcool), în studiul OMS amintit „... ei sînt culpabilizați, anxioși și foarte autocritici. *Suferă de o mare imaturitate datorată unei profunde alienări*

a personalității. Adânc afectați de sentimentul de vid și de eșec, pe care îl resimt, ei încearcă o depresie accentuată, simțind o dorință marcată de autodenigrare sau de autodistrugere“.

Această tendință de autodistrugere se manifestă și prin alte conduite, așa numite „parasuicidare“ cum ar fi conducerea la risc a automobilului. Sînt bine cunoscute efectele acestui gen de comportament. În Europa de exemplu, accidentele provocate de vehicule cu motor sînt pe primul loc ca și cauză de deces la adolescenți.

Revenind la divorț, familia uniparentală și efectul lor asupra dezvoltării psihice a copilului, trecînd peste narcisism care se află în centrul tuturor acestor „zbateri în nisipurile mișcătoare ale nefericirii“, amintim în trecut de un așa zis remediu al sechelelor divorțului și anume „îngrijirea alternativă“. Este vorba de „împărțirea echitabilă“ a copilului între tatăl său și mama sa — o săptămînă la unul și una la celălalt, sau chiar 24 de ore la unul și 24 ore la celălalt — metodă de supraveghere din ce în ce mai răspîndită. Specialiștii o apreciază ca *extrem de destructurantă pentru personalitatea copilului*, mai ales a celui de vîrstă mică. Această îngrijire comună menită să mascheze realitatea dramatică a divorțului, nu face decît să crească haosul. A naveta între două tabere inamice este în mod indiscutabil nociv pentru copil. Notăm că una dintre cele mai noi teorii propuse pentru explicarea etiologiei schizofreniei este teoria dublei legături, conform căreia copilul, primind sistematic și timp îndelungat două tipuri de mesaje contradictorii pe care nu le poate discerne și asimila, se refugiază în psihoză.

Această metodă nu este indicată decît în situația rară în care părinții continuă să funcționeze și după divorț ca niște părinți responsabili și nu ca niște inamici care își dispută același teritoriu.

Din ce în ce mai mulți psihiatri, pentru că toate cele discutate sînt tangente sau strîns împletite cu tulburările înțîlnite în practica psihiatrică, semnaleză necesitatea intensificării eforturilor lor și a celorlalți specialiști implicați,

pentru prevenirea divorțului la tinerele generații. Prevenția primară* rămîne cea mai eficace modalitate de a împiedica proliferarea acestei boli a familiei cu consecințe incalculabile care este divorțul.

Deși la noi în țară fenomenul nu are nici pe departe amploarea din lumea occidentală, dezvoltarea lui trebuie oprită cît mai de timpuriu.

Dacă printre atît de mult trîmbițatele drepturi ale omului există și dreptul la fericire, trebuie să știm cu toții că fericirea divorțatului, dacă mai pot fi numite așa „satisfacțiunile” pur instinctuale, aproape zoologice, s-ar putea spune, pe care le încearcă acesta, se întemeiază pe profunda nefericire a copilului sau copiilor săi, fapt care trebuie combătut cu toată energia.

Divorțul, departe de a fi un remediu al nefericirii matrimoniale, constituie unul din cele mai puternice stresuri pe care le poate suporta un om în existența sa, atît prin sine cît și prin consecințele sale ulterioare, o sursă de noi complicații și suferințe.

* Prevenirea apariției unei afecțiuni.